

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Розпутня А. А.,

магістрант, кафедра правознавства, ПУЕТ;

науковий керівник – доц. Білокін Р. М.

Сьогодні, важливим кроком у розвитку нашої держави, її демократизації та гуманізації стала заміна смертної кари більш м'яким покаранням – довічним позбавленням волі. Теоретично, науковці досі не дійшли згоди у визначенні даного поняття та з'ясуванні чи справді це покарання є гуманнішим для засуджених осіб. Практично – довічне позбавлення волі, як вид найсуворішого покарання, потребує покращення та вдосконалення умов тримання засуджених на певний термін та довічне ув'язнення осіб.

Дослідженням поняття та сутності довічного позбавлення волі займалися такі науковці: А. Х. Степанюк, І. І. Карпець, Л. О. Мостепанюк, М. Фуко, Н. І. Карпачова, С. Я. Бурда, М. А. Дейнега, О. О. Хайновський, О. Хрустицька, Ю. Ю. Федішин.

Метою роботи є дослідження підходів науковців до розуміння поняття довічного позбавлення волі, з'ясування сутності та особливостей даного виду покарання відповідно до Кримінального кодексу України.

На сьогоднішні довічне позбавлення волі визначено як найтяжчий вид покарання, що передбачено Кримінальним кодексом України. Так, в ст. 64 зазначено, що довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк [2, с. 64].

Конкретного визначення довічного позбавлення волі кодекс не надає, тому різні автори трактують його з різних позицій та визначають як кримінальне покарання, систему заходів впливу на особу, форму обмеження прав особи, а також як складову загальної діяльності представників пенітенціарної системи щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Зокрема, Л. О. Мостепанюк вважає, що довічне позбавлення волі – це найтяжчий вид основних покарань, яке пожиттєво ізолює, у спеціально-виконавчих установах, засуджену особу від суспільства. З точки зору законодавства, це визначення відображає ст. 50, 63, 64 Кримінального кодексу України, адже є тим заходом примусу, який спрямований на винну особу у вчиненні умисного особливо тяжкого злочину та полягає у ізоляції засудженого на безстроковий термін у спеціально визначених установах [6].

М. Фуко зазначає: «Ізоляція засудженого від зовнішнього світу, від усього, що мотивувало злочин, від спільників, що сприяли його скоєнню. Ізоляція засуджених від решти засуджених». А. Х. Степанюк, додавав, що окрім ізоляції, важливою складовою такого ув'язнення є виправлення засуджених [5, с. 214].

Законодавчо, даний вид покарання суд застосовує лише у випадку, якщо воно вказане в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК. Окрім того, довічне позбавлення волі призначається судом лише за особливо тяжкі злочини. Так, до таких відносять злочини, передбачені статтями 112, ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ст. ст. 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ч. 2 ст. 439, ч. 1 ст. 442, ст. 443 і являють собою наступний перелік:

- посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України);
- умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України);
- терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України);
- посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України);
- посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України);
- посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України);
- опір начальникові чи іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, або примушування їх до порушення цих обов'язків, якщо вони були пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби (ч. 4 ст. 404 КК України);
- порушення законів та звичаїв війни, поєднане з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України);
- застосування зброї масового знищення, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 439 КК України);
- геноцид (ч. 1 ст. 442 КК України);
- посягання на представника іноземної держави (ст. 443 КК України) [2].

Порівнюючи даний перелік з попереднім КК України, можна відзначити, що законодавство стало гуманнішим та скоротило види злочинів, які тягнуть за собою довічне позбавлення волі, майже в половину.

Статтею 64 Кримінального кодексу визначено вичерпне коло осіб, до яких може призначатися даний вид покарання. Так, призначити довічне позбавлення волі не можуть:

а) до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років, навіть у тому випадку, якщо на момент постановлення вироку вони досягли повноліття;

б) до осіб, що вчинили злочини у віці понад 65 років. У разі вчинення злочину особою до досягнення нею 65 років, вона підлягає довічному позбавленню волі і тоді, коли на момент постановлення вироку їй виповнилося понад 65 років;

в) до жінок, які були вагітними під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, не зважаючи на строк вагітності [2, с. 64].

Окремо слід зазначити, що особа, яка відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі, за втечу з місця позбавлення волі або з-під варти підлягає кримінальній відповідальності за ст. 393 [3].

Окрім того, досі тривають дискусії між науковцями з приводу доцільності та гуманності даного виду покарання для нашої держави. Більшість авторів позитивно ставляться до такого виду покарання, адже вважають його найефективнішим у боротьбі із злочинністю. Інші ж наполягають на тому, що довічне позбавлення волі припустимо лише для чоловіків. І. І. Карпець стверджує, що даний вид покарання є аморальним у застосуванні державою, що тягне за собою лише довічні муки, а не виправлення. «Можна навіть засумніватися, – зазначає він далі, – що гуманніше – розстріляти людину зразу після суду чи приректи її на повільну і мученицьку смерть? Тому замінювати смертну кару довічним ув'язненням – не значить робити добро» [6].

Тому, виокремимо особливі умови, що передбачені для жінок. Законодавство, зокрема, ст. 151-2 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає ряд таких особливостей. Визначено, що жінки, засуджені до довічного позбавлення волі, розміщуються, як правило, у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання [1, с. 151].

Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі визначені ст. 151 Кримінально-виконавчого кодексу України. Зокрема, засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або за наявності медичного висновку та постанови начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії [4].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, як найсуворішого його виду, визначеного Кримінальним кодексом України, передбачено лише за певні види особливо тяжких злочинів, перелік яких є вичерпним та законодавчо закріпленим. З вищезазначеного випливає, що визначення самого поняття та сутності виконання покарання у виді довічного позбавлення волі є дискусійним серед багатьох науковців, які прагнуть його теоретичного обґрунтування, адже таке покарання є відносно новим в українському законодавстві [6]. Тому, досі інститут довічного позбавлення волі потребує ґрунтовного аналізу та вивчення на теоретичному рівні, а також удосконалення умов тримання засуджених – на практиці.

На нашу думку, даний вид покарання є ефективним рішенням у боротьбі із найтяжчими злочинами у нашому суспільстві як для чоловіків, так і для жінок. Адже, ізолюючись від зовнішнього світу, злочинець не лише отримує покарання, а і має нагоду проаналізувати свої вчинки та можливість виправитися, тим самим, відповідно до законодавства, прокласти шлях на волю. З психологічної точки зору, суворість даного покарання стимулює законослухняну поведінку інших громадян.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 166
2. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – ст. 447
3. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / авт. кол. Дудоров О.О., Музика А.А., Навроцький В.О., Хавронюк М.І., Бойко А.М., Брич Л.П., Задоя К.П., Мельник М.І., Письменський Є.О., Ришелюк А.М. 10-е вид. – К. : Дакор, 2018. – 1360 с.
4. Бурда С. Я. Юридичний аналіз покарання у виді довічного позбавлення волі як виду основного покарання за КК України / С. Я. Бурда // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – С. 207-215.
5. Дейнега М. А. Проблемні аспекти правового регулювання відбування покарання у вигляді довічного позбавлення свободи / М. А. Дейнега // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2016. – № 243. – С. 213-223.
6. Хрустицька О. Довічне позбавлення волі як вид покарання за КК України: проблеми призначення та мета цього покарання / О. Хрустицька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 5. – С. 15-22